

År 2014

Tidskrift för

Holms Hembygdsförening

Hembygdsföreningen bildades 10 april 1983 och har till ändamål att tillvarata minnen av alla slag, ägnade att belysa Holms sockens befolknings liv och verksamhet under gångna tider, för att därigenom väcka intresse och nära kärlek till hembygden.

Föreningen vädjar till medlemmarna att bidra till tidskriften med befolkningens liv och verksamhet.

Innehållsförteckning i tidskriften och kontaktpersoner, se omstående sida.

ÅRSSKRIFT 2014

Årgång 28

Innehåll

3	Aktuellt i föreningen
4	Verksamhetsberättelse
5	Balansräkning
6	De fick lämna sina hem
11	En berättelse om Järkvissleallmänningen och Stampkojan

Kontaktpersoner för bidrag till skriften:

Holger Sahlin 0692-50038

Göran Loviken 0692-51042

Årsavgift för medlemskap i föreningen är 60 kronor för första familjemedlemmen och 40 kronor för övriga familjemedlemmar.

Hembygdsföreningen tar tacksamt emot ekonomiskt stöd till verksamheten. Bidrag kan sändas till **Bankgiro 360-4998**

Besök gärna vår hemsida www.holmshembygdsforening.se

Bäste läsare!

Efter fjolårets 30-årsfirande kan det passa bra att blicka framåt. Flera av oss i styrelsen börjar komma till åren och det är nödvändigt att få in nya krafter som är beredda att efterhand ta över och föra hembygdsföreningens arbete vidare. Vi kan glädja oss åt att valberedningen med det målet i sikte har gjort ett mycket gott arbete och lyckats engagera flera nya funktionärer som utsågs på årsmötet i mars. Vi vill därför passa på att hälsa följande personer välkomna till sina uppdrag i föreningen: Sven Jonsson och Ulf Andersson som är nya styrelsesuppleanter och Jan Strömberg, Kenneth Öberg, Bo Lindroos och Lars-Erik Persson som utsågs till nya ordsambud.

En viktig arbetsuppgift som närmast ligger framför oss är att få igång vattenhjulet till Konjaksbespararen. Karusellbyggnaden behöver också rätas upp så att den kommer i rätt läge och kan snurra fritt utan att ta i marken. Vi har tagit in anbud för tillverkning och montering av nytt skovelhjul. Bidrag till åtgärderna har vi sökt hos Riksantikvarieämbetet som fördelar pengar för att stärka arbetslivsmuseernas verksamhet. Om allt går i lås räknar vi med att Konjaksbespararen ska snurra igen i slutet av sommaren.

Ett annan fortfarande aktuell fråga är Fagervikssågen. Som vi berättade i förra årsskriften hade SCA åtagit sig att göra en förstudie som skulle ligga till grund för en arbetsplan och en plan för finansiering av det arbete som krävs för att bevara sågen för framtiden. Förstudien är klar men hur arbetet ska drivas vidare är ännu oklart. Det gamla spåntaket har man tillsvidare täckt över med en presenning för att hindra att det regnar in i byggnaden. Ett möte mellan SCA, kommunen och hembygdsföreningen om Fagervikssågen, Konjaksbespararen och skötseln av Kulturindustriområdet har utlovats men inte kommit till stånd än. Vi arbetar vidare med detta för att få fram besked hur SCA och kommunen ställer sig till dessa frågor.

Förra sommaren hjälpte skogsstyrelsen oss med att rusta upp stigar och rastplatser inom ramen för ett arbetsmarknadsprojekt. Arbetsgrupperna kom igång den 30 maj. Föreningen fick stå för drivmedel till motorredskapen och Tommie tillhandahöll lunch och fikarum samt tryckimpregnerat virke till vilbänkar utefter stigen till Lill-Ottern samt vid rastplatsen där. Eldstaden på Speludden renoverades och även där tillverkades nya sittbänkar.

Efter sommaruppehållet fortsatte arbetet med röjning av hela järnvägsvallen från västra Speludden samt ådalen från bron upp till dammen. Arbetet avslutades i slutet augusti med mycket gott resultat. En dag i augusti var vi några stycken som gick kyrkstigen för att se vad som kan behövas i form av röjning och nya spänger. Innan ett sådant arbete kan dras igång krävs mer planering, bl.a. krävs att vi får fram en förteckning över markägare.

Till de mindre och samtidigt roliga uppgifterna hör vårstädningen i Österström och sjösättning av flotten i Storstensjön. Dit räknar vi också slåtter på vallen i inför hembygdsdagen. I år återgår vi till att fira hembygdsdagen på Stensjöbodarna dit vi hälsar alla välkomna den första söndagen i juli, d v s den 6 juli kl 11.00.

Tills sist önskar vi alla en skön och härlig sommar!

För Holms hembygdsförening

Göran Loviken

Holms Hembygdsförenings verksamhetsberättelse för år 2013.

Styrelse	Ledamöter	Suppleanter
Ordförande	Göran Loviken	Britt-Marie Lindahl
Vice ordf.	Lars-Erik Wikholm	Karin Hultman
Sekreterare	Sonia Filipsson även ombud Medelpads HBF	Margareta Loviken Stig lindgren
Kassör	Gertrud Festin	Gustaf Åslund
Ledamöter	Anders Norling, Gunnel Eriksson, Anita Åslin, Birgitta Johansson, Holger Sahlin	

Föreningen har 313 betalande medlemmar.

Under året har föreningen hållit nio styrelsesammanträden inklusive årsmötet.

Föreningens årsmöte avhandlades den 19 mars i Hembygdsstugan. Kaffe med smörgås serverades.

Föreningen var representerad på Medelpads Hembygdsförbunds årsmöte.

Områdesombuden vårstädade kulturindistriområdet i Österström i mitten av maj. Storstensjöbodarnas områdesombud gjorde även de en städning och översyn inför sommaren.

Söndagen den 7 juli firade föreningen sitt 30-åriga jubileum i Holms kyrka. Ordförande Göran Loviken tilldelades hedersnål med lagerkrans och diplom för mångårigt förtjänstfullt arbete inom hembygdsrörelsen. Dagen blev välbesökt och uppskattad.

6 guidningar Österström för konferens och bussgrupper har genomförts.

Boken om ”Holm Skogarnas och vattnens land” har sålts under året och nu finns ett mindre antal kvar till försäljning.

Anundgård 2014 03 06 **STYRELSEN**

Balansräkning

Holms Hembygdsförening 130101-131231

Ingående balanskonto

Kontant i kassa	1 075,90
Innestående bankkonto	157 128,85
	158 204,75

Inkomster

Medlemsavgifter	17 070,00
Bidrag	21 945,00
Försäljning	4 145,00
Storstensjöbodarna	3 407,50
Boken om Holm	79 245,00
Övriga intäkter	8 875,00
	134 687,50

Totalt: **292 892,25**

Utgifter

Resor	1 224,50
Möteskostnader	7 074,00
Stugan	19 368,00
Telefon och porto	2 899,00
Storstensjöbodarna	756,00
Boken om Holm	220,00
Övriga omkostnader	17 637,00
	49 178,50

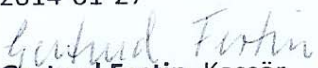
Utgående balanskonto

Kontant i kassa	4 042,40
Innestående bankkonto	239 671,35
	243 713,75

Totalt: **292 892,25**

Årets resultat **85 509,00**

2014-01-27

Gertrud Festin, Kassör

De fick lämna sina hem

Det är en solig aprildag när Berndt Westman och jag besöker Anna-Greta och Curt Agge i deras hem i Gimåfors. Vi sitter i det stora rum som en gång var skolsal och som nu är fyllt av konst och olika föremål som Curt samlat under årens lopp. Vid en kopp kaffe berättar hon om sin barndom och hur hennes familj och grannfamiljerna fick lämna sina hem undan det stigande vattnet i Fagervikssjön när sjöregleringen togs i bruk våren 1943.

Några veckor senare besöker vi John och Eivin Jonsson. John var femton år när familjerna fick flytta från ”Vallen”, som den lilla hussamlingen längst ut mot den dåvarande Fagervikssjön kallades. Han erbjuder sig att följa med och visa var hus och ägor låg och berätta hur han minns att det såg ut innan vattnet kom och dränkte allt.

Vi följer en stig som slingrar sig mellan höga tallar ner mot sjön. John berättar i förbigående att stigen kallades ”Klockarslättevägen”. Det slår mig att jag i handlingarna från Laga skiftet för Fagerviksbyn 1837, läst om en torpare Byqvist, som krävde ersättning för förlust av mark i den s.k. Klockarslåten, som då troligen var en del av Bovallen. Var klockaren, som har gett namn åt både slätter och väg, kan ha bott är inte känt.

Vid sjöreglering 1941-1943 höjdes Fagervikssjön betydligt mer än Holmsjön. Före dämningen var medelhöjden i Fagervikssjön 196,5 meter ö.h. och efter dämningen fastställdes den högsta höjden till 202,5 meter ö.h.

Familjerna

Det var tre gårdar som låg samlade som en liten by längst ut mot den då oreglerade Fagervikssjön. Längst i sydväst låg Westmans hus. I bottenvåningen bodde Anna-Gretas familj och i övervåningen bodde hennes farbrors familj. Anna-Gretas föräldrar var Nils och Frida Westman. Anna-Greta var äldst och sedan kom i tur och ordning Maj-Britt, Ing-Marie och Kerstin. Hennes farbror hette Gotthard och hans fru Signe. De fick en son, Kjell medan de bodde där. Deras son Gunnar föddes senare.

Längst ut mot östra stranden bodde Jonas Lindgren. Han var änkeman och hade fyra barn, Eva, Lilly, Gösta och Per. De äldsta hade hunnit bli vuxna vid flytten.

I gården längst mot norr bodde Johan och Rut Jonsson. De hade sex barn, Ingrid, John, Margret, Lisbeth, Göte och Eivin.

Norr om Jonssons låg Bovallen. Det var Fagerviksbyns egen fäbod efter det att byn 1772 avvittrats från Sunnansjö. Kring vallen växte stora tallar. Där fanns en liten stuga, lagård och loge. Till vallen hörde ganska mycket brukad jord. En storhässja fanns vid logen. Där kan man fortfarande se stensättningarna efter hässjestolpar och stöttor. Hässjan bestod av fem led, vilket visar att den brukade jorden måste ha varit relativt stor, troligen runt fyra hektar.

Bovallen brukades av Svea och Severin Hägg från Fagerviksbyn. Det var deras barn Barbro och Bo som hade hand om slätter och jord. De hade syskonen Hildur, Olle, Jonas (kallad Lill-Jonas) och Åke. Åke omkom tragiskt när han och en kamrat lekte timmerflottare. Åke slant med båtshaken och föll i vattnet och hann inte räddas innan det var för sent.

Man slog och bärgade det hö som växte på vallen. Det lades in i en lada och kördes sedan hem till Fagerviksbyn med häst över isen på vintern. Efter slåttern leddes kor och kalvar till Bovallen för att beta av ”nyvällen”. Färden gick över bron som då ännu fanns kvar och som låg mellan skolan och kvarnen.

Vid Bovallen fanns en fin sandstrand dit många badande sökte sig. Anna-Greta minns att hon tyckte det var höjardagar när hennes mamma och tant Rut packade ner saft och sockerkaka och de gav sig iväg till Bovallen för att bada och leka. Tant Rut brukade ta med en vevgrammofon som hon spelade skivor på. Familjerna umgicks annars inte så ofta mer än att tanterna drack kaffe hos varandra ibland. Barnen i de tre gårdarna lekte ofta tillsammans.

Det var Anna-Gretas farfar, Leonard Westman, som 1937 bestämde att de skulle bygga ett hus där ute. Man började bygga så snart tjälen gått ur jorden och lagom till julen flyttade man in. Då var allt nytt och fint. Vid den tiden kan det inte ha varit något tal om dämning av sjön. I så fall hade man inte byggt där. Karlarna som byggde skulle ha både förmiddags- och eftermiddagskaffe. Det packades i en liten kont som hängdes på Anna-Gretas rygg och som hon fick gå ned med till byggjobbarna två gånger varje dag. Anna-Greta var då bara fyra år.

Ladugården byggdes samtidigt som huset. I den fanns sedan som regel två kor, en gris några höns och efter en tid några får. På gården fanns också hölada, jordkällare, vedbod och dass.

Westmans och lite längre bort syns Lindgrens

Lindgrens hade ett par kor, en gris och några höns. Jonas Lindgren körde flottningsbåten ”Fagervik” på somrarna. Den drog timret genom Fagervikssjön till Leringen där en annan båt tog vid och bogserade timret till rännen i Nordanede.

Jonssons hade som regel tre kor, två hästar, höns och några får. Till gården hörde även skog på östra sidan av sjön. Gården byggdes av Eivins far, troligen omkring 1927. Förutom bostadshus fanns bruksstuga med bakugn, lagård, stall, fårhus, snickarbod, jordkällare, lada och loge.

På hösten 1938 fick Anna-Greta ett litet lamm av Jonssons. Sommaren därpå fick det följa med Jonssons får när de släpptes på skogen. Det var en tacka och nästa vår fick den två lamm. Så den julen hade man får att slakta också hos Westmans.

Det kan ha varit någon gång 1940 som det började pratas om att det skulle byggas ett kraftverk i Grönsta och att sjöarna Leringen, Fagervikssjön och Holmsjön skulle regleras. Därefter dröjde det ytterligare något år innan det stod klart att höjningen skulle bli så stor att de tre gårdarna skulle komma under vatten. Familjerna hade kanske ett drygt år på sig att vänja sig vid tanken att de skulle bli tvungna att överge sina hem.

Flytten

Vattenfall hade lovat att lastbilar skulle ställas till förfogande för flytten. Men lastbilarna dröjde och på slutet blev det bråttom. Anna-Greta tror att man inte hade räknat med att vattnet skulle stiga så fort som det gjorde.

Den 6 maj 1943 vaknar Anna-Greta av att en karl stiger in i huset och säger: ”Nu måste ni kliva upp för vi ska riva taket.” Hon hann knappt upp förr än de första brädorna började kastas ner från taket. Möblerna hade man hämtat dagen innan så Anna-Greta låg på en madrass på golvet i kammaren. Närmsta grannen, Lindgrens, hade då redan flyttat. Vattnet stod redan över där. När Anna-Greta kommer ut stod vattnet vid deras trädgård. Hennes mamma fick bråttom att samla ihop djuren. Hon stoppade hönsen i en ”skruk” och knöt för. Kon ledde hon i ett rep. Fåren fick gå lösa bredvid. Sedan tog hon Ing-Marie och Maj-Britt i handen (Kerstin var då ännu inte född) och så gick de tillsammans ”väst på backen” undan det stigande vattnet.

Tant Rut hos Jonssons grät när hon såg dem gå. Hon tänkte: ”Så ser det ut när flyktingarna ger sig iväg från sina hem.” Det var ju krigstider. Jonssons flyttade senare samma dag. Därefter låg deras lilla by öde och tom mitt ute i det stigande vattnet som till slut skulle täcka den helt.

Alla hus, lagårdar och uthus revs och fraktades därifrån. Det gick på ett par dagar. Kvar blev bara husgrunderna som än i dag kan ses när det är lågvatten på våren.

Vad hände sedan

Den förhållandevis korta tid man haft på sig att planera flytten gjorde att flera av familjerna fick söka tillfälliga lösningar för sitt boende till dess man hunnit bygga nytt eller flytta till annan ort.

Jonssons flyttade till ”Antons”, nära Betaniakapellet i Gimåfors. Det var Ruts föräldrahem. Senare byggde man det hus som sönerna John och Eivind fortfarande bor i.

Jonas Lindgren köpte en gård i Sörlindsjö nära Lucksta dit familjen flyttade. Men han blev på sätt och vis Gimåfors och Fagervikssjön trogen då han fortsatte att köra flottningsbåten i Fagervikssjön varje sommar.

Westmans flyttade hem till Anna-Gretas farfar, Leonard Westman. Gotthard med familj flyttade sedan efter några år vidare till Göteborg.

Husgrunderna som de kan ses idag vid lågvatten

Westmans

Jonas Lindgrens

Johan Jonssons

Kartbild från Laga skifte 1837 för Fagerviksbyn. Den visar södra delen av Fagervikssjön som den såg ut före regleringen. De grönfärgade områdena är odlad jord. Längst till vänster kan man se tre områden markerade med D,B och C. Det är den mark där Jonssons, Lindgrens och Westmans bodde och blev tvungna att flytta från. Strax norr därom ligger Fagerviksbyns fäbodar, Bovallen. Den syns som en grön rektangel längst ut mot sjön. Hela markområdet i vänstra delen av kartbilden ligger idag under vatten under sommarhalvåret. Den grönfärgade udden i mitten av kartbilden är Lappnäset och längst upp till höger ligger Korsnäset.

Hembygdsföreningen framför ett varmt tack till Anna-Greta Agge samt John och Eivin Jonsson för att de har velat dela med sig av sina minnen och gjort det möjligt att teckna ner denna berättelse och bevara den för framtiden.

Lars Erik Wikholm och Berndt Westman

En berättelse om Järkvissleallmanningen och Stampkojan

Denna berättelse är författad av Arne Sundin, född 1926 och uppväxt i Dackebränna. Arne var till yrket polis men också en skogens son. Han ägnade mycket tid åt det skogsområde som kallas Järkvissleallmanningen eller bara Allmanningen och de människor som bott och verkat där. Berättelsen ger en levande bild av villkoren för skogsarbetarna i en tid som ligger bara någon generation bort. I berättelsens centrum finns en för många välbekant koja, den s.k. Stampkojan.

Järkvissleallmanningen ligger inom Lidens sockengräns, men detta stora skogsområde har sedan gammalt också intagit en stor plats i människornas och byarnas liv på Holmsidan. Detta förhållande och att berättelsen ger en så levande och rik bild över en gången tid gör att vi gärna vill förmedla den till våra läsare. Här återges Sundins text något avkortad och med vissa mindre redigeringar.

Kojan byggs och flyttas

I mer än hundra år fram till 1937, utgjorde Stampkojan, sommar som vinter, bostad för de skogsmän som med sitt arbete bidrog till att lägga grunden för den norrländska skogsindustrin.

Stampkojan

Holger Sahlin okt 2013

Kojan uppfördes ursprungligen i ett område norr om Näveråtjärnarna, cirka en timmes gångväg västerut från kojans nuvarande plats. Byggnadsåret är inte känt, men torde vara omkring år 1800. Vid återställandet av kojans (1977) iaktogs ett stort antal namn och årtal från början av 1900-talet, däribland en oläsbar namnteckning daterad 16 december 1872.

Hästletarvägen och Södra Kråktorpsvägen var den tidens huvudstråk i dessa marker. Båda lederna var väl upptrampade stigar som följde skogåsarnas högsta sträckning och nyttjades av såväl människor som kreatur. Inte minst gällde det somrarnas fritt kringströvande hästflockar. Hästletarvägen, vars namn antyder vad den huvudsakligen användes till, sträckte sig mellan *Rötbacken* i Åsens by och *Järkvissle gamla fäbodarna*, även kallade *Gammelbodarna*. Från Hästletarvägen ledde avstickare till ett flertal fäbodvallar, som *Norrbodarna*, *Sörbodarna*, *Öster- och Västersillrebodarna*, *Kväcklingsbodarna* och skogstorpet *Räbbkålen*.

Järkvisslebodarna kom att bli en centralpunkt i fråga om vägval till mer avlägsna fäbodarna som *Loviksbodarna*, *Svartkälbodarna*, *Lövåsbodarna* och *Nybodarna*.

Södra Kråktorpsvägen utgjorde förbindelseled mellan Vike by och Kråktorpet, som var en finsk bosättning på Järkvissle Allmänningens nordvästra del och som fått sitt namn efter siste brukaren Olof Olsson Kråka.

Stampkojan flyttades i början av 1900-talet till Pålmyren. Några väggstockar skadades vid flytten och ersattes med virke från en av Järkvisslebodarnas äldsta lagårdar. Ursprungligen kom dessa stockar från Kråktorpet, där brukbara byggnader togs till vara och flyttades till Gammelbodarna vid den vallens tillkomst omkring 1850. Därav kom det sig att namnet Olof Olsson Kråka med året 1706 fanns inristat över dörren till en av dessa fäbodars äldsta lagårdar. Bostadshuset på Kråktorpet lär ha flyttats till Svartkälbodarna när den vallen anlades i tidigt 1800-tal.

Kråktorpet

Siste brukare på Kråktorpet var Olof Olsson-Kråka och den 19 april 1726 blev fastigheten "till skatte inlöst av Järkvissle byamän", enligt anteckningar i jordeboken. Av gamla handlingar framgår att torpet bröts "från ris och rot" av en finne vid namn Olof Pålsson omkring 1640. Han hade kommit till platsen från Leringen i Torps socken, där han övergivit ett tidigare anlagt torp. Gränsfejder med normännen (Jämtland var då ett norskt landskap) kan möjligen ha bidragit till att Leringens två finntorpare lämnade sina hem. Den ene av dem, Olof Pålsson, drog sig inåt de djupa skogarna öster om Stensjön. Fjorton år senare finns torpet upptaget i "Tiondelängden". Finnen på Kråktorpet använde sig i likhet med sina landsmän av svedjebruk och myrslätter. Bland annat ska svedjeländ ha anlagts på sydslutningen mot Skansmyren.

En ny era börjar

Men åter till Stampkojan. Kojan tillkom i ett skede med växande skogsbruk, främst kolning. Hela Lövåsen, från Storsvensmyren i öster till Näveråttjärnarna i väster, var på sin tid ett sammanhängande kolningsområde. Rester av verksamheten kan fortfarande (slutet av 1970-talet) skönjas i form av raserade kolarkojor och igenväxta kolbottnar. I kalla vinterdagar lär röken från Lövåsens många kolmilor ha syns vida omkring.

Kolningen fortsatte in på 1900-talet. Kolet forslades med häst i "kolstigar" som var en kolskrinda av bräder eller flätverk på en släde. De första kollassen gick troligen till Sundsvall som med sina smedjor hade stort behov av kol. Senare blev Torpshammars järnvägsstation målet för transporterna. Två körarlag delade på transportsträckan. Skifte av hästar och körare skedde på sjön Leringen.

I början av 1800-talet förvärvade dåvarande Skönviks AB en 50-årig avverkningsrätt på Järkvissleallmänningen. Frånvaron av flottleder, långa hästbasvägar och områdets allmänna

otillgänglighet torde ha bidragit till markägarnas beslut att avhända sig avverkningsrätten till bolaget.

Bolagets avverkningsrätt ledde till en början inte till några märkbara förändringar mer än att kolningsverksamheten ökade något. Men efterhand började bolaget köpa in vissa fastigheter och i slutet av 1800-talet stod Skönviks AB som ensam ägare till hela markområdet från Pålmyren i öster till Stensjön i väster. Bolagets övertagande blev upptakten till stora förändringar av skogsdrivningen i området. Nya hästbasvägar togs upp, gamla rustades upp och nya kolningsområden anlades. Under en lång följd av år kom Skönviksallmanningen, eller bara Allmanningen, som den efterhand började benämnas, att fungera som en sorts dåtida AMS. Fanns det inget annat arbete att få, så kunde sådant nästan alltid påräknas på Allmanningen. Hit sökte sig arbetare från när och fjärran. Även om förtjänsten var liten och arbetet hårt så var det bättre än att gå arbetslös.

Under sommaren högs papps och kolved, milor restes och myrar dikades. Vintertid pågick stora skogsdrivningar, femtiotalet hästar längs samma basväg var ingen ovanlighet. Det stora antalet hästar och timmerforor gick hårt åt basvägarna. Körarlagen måste hålla sig med en "vägvakt", d.v.s. en person vars enda uppgift var att hålla basvägen i körbart skick. Det ålåg vägvakten att lägga ut myrstack i kraftiga utförslopor, att hålla motbackarna fria från hästskit, att lägga "motlag" där så krävdes i utförsbackarnas ytterkurvor och inte minst att i vårvällar skotta in snö i basvägen där dagsmejan tagit särskilt hårt. Det ålåg honom också att delta i vattningen av basvägen. Det var en metod som användes för att få basvägens medspår hårdfrusna och glatta. Från en vattenfylld tunna eller låda på kälkar vattnades vägen genom hål som tagits upp i tunnans botten eller lådans bakre gavel.

Enligt Valle Eckmühl, Nortjärn, är denna bild tagen på Oflojärn. Det är ett lag timmerkörare som denna vinter troligen körde efter basvägen från Allmanningen ner till Nortjärn. Årtalet är okänt men bör vara på 1930-tal.

De två stora basvägarna söder ut gick till timmeravläggen på Näveråviken och Nortjärn. Vintervägen mot Nortjärn följde i stort Finnbäckens sträckning via Bjärtsjöarna, Vårdshusbacken och Oflojärn. Basvägen till Näveråviken följde Näveråns dalgång.

Vintrarnas timmerdrivningar följdes sommartid av skogsvårdande åtgärder. Bolaget anlade bl. a. en plantskola väster om Järkvissle gamla fäbodar. Platsen kallades kort och gott Plantskolan och man kan fortfarande se rester av gårdsgården som skyddade anläggningen mot betande kreatur. Mindre känt är att det från Allmanningen levererades grankåda under andra världskriget. Tyska staten köpte då stora mängder grankåda, som enligt uppgift användes i kruttillverkningen. Grankåda av god kvalitet fanns längs Allmanningens många och långa kreatursstigar och utefter skifteslinjerna.

”Kontoret” på Kråktorpet

Under en lång följd av år tillhörde Allmanningen Ljungå bevakning. I Ljungå bodde förvaltaren och där fanns också avlöningskontoret. Förvaltare Flyckt gjorde sig kända som en hård men rättvis arbetsledare som genomförde flera förbättringar för arbetarna även om det inte alltid sammanföll med bolagets ekonomiska intressen. I senare tid kom förvaltare Krusenstjärna som bodde på Österström. Om honom berättas att han varje höst samlade de arbetssökande på Kråktorpet där han fördelade höstens och vinterns huggar- och körarskiften.

År 1925 uppförde Skönviks AB på Kråktorpet en byggnad med två rum, ett rum för tjänstemännen och ett för arbetarna. Byggnaden gick under benämningen ”Kontoret”. Tidigare hade alla avlöningar utbetalats på kontoret i Ljungå. Arbetarna fick själva ta sig dit för att hämta ut sin lön. Som regel tog det en hel arbetsdag. Därför hände det att man hämtade lön åt varandra mot fullmakt. Det lär under denna tid ha funnits ett väl uppmärkt skidspår som gick mellan Allmanningens västra del via Stensjön, Åmyrriiset fram till Ljungå. Spåret kallades ”Avlöningsspåret”.

Efter tillkomsten av ”Kontoret” på Kråktorpet betalades lönerna ut där. Oavsett var på Allmanningen som skogsarbetarna befann sig så hade de att på förutbestämda dagar infinna sig på ”Kontoret” för att hämta avlöningen. Det ansågs ändå som mycket mer rationellt än att behöva ta sig den långa vägen till Ljungå.

Stampkojan användes fram till 1937 som fast skogsarbetarbostad. Den ansågs modern och ändamålsenlig i jämförelse med de vanligen förekommande jordkojorna, d v s i marken halvt nedgrävda kojor av timmer. De var visserligen dragfria men mindre lämpliga vid töväder då vattnet gärna sökte sig in på golv och till sängslafar. I Stampkojan liksom i andra kojor diskuterades arbetspriser, basvägar och annat som hörde arbetet till. En nu gammal timmerkörare minns hur han som ung pojke bodde i Stampkojan med sin far i början av 1900-talet. Inför julhelgen satt mannen en kväll vid brasan och diskuterade hur man skulle få ut pengar till julen. Som seden var då vid vinterdrivningar betalades inga avlöningar ut förrän efter vårens sluttumning av det framkörda virket. Även huggarna berördes eftersom det var köraren som hade att avlöna dem. Problemet löstes genom att körarna skrev på varandras växlar och julpengarna kunde räddas med några mindre banklån.

Timmertransporterna betalades efter körvägens längd. Körvägen till Nortjärn var en s k ”envännersväg” utifrån att man bedömde att köraren inte skulle hinna med att köra mer än ett lass per dag. Vårvinterns lättförda isföre lockade dock de mest hårdföra körarna till två vändor per dag. Vid dessa tillfällen gav körarna sig iväg klockan två på natten och sovande på en flake på doningarna drog hästarna dem i vörnatten till avverkningsplatsen. Kvällen hann ändå bli sen innan sista stocken lassats av nere på sjöns timmeravlägg.

Timmerkörare som Gradin, Sjödin, Eckmühl och Aronsson var män som var kända för att på detta sätt ha drygat ut arbetsdagens timmar. Från Hälsingland kom en körare som var erkänt

framgångsrik i timmerskogen. Han försökte sig också på att under en vårvinter köra två vändor efter denna "envännersväg". Det visade sig emellertid att hästen var mörkrädd och vägrade att gå till skogs mitt i natten. Trots sin husbondes enträgna försök att få den att gå mot avverkningsplatsen slutade det som regel med att hästen återvände i sken tillbaka till stallet.

Vid timmeravlägget på "Vikan" nedanför Aronssons. Timmervältorna sträcker sig långt baköver mot utloppet från Nortjärn. Körare och hästar är tyvärr okända.

Teodor Pettersson med timmerlass på Nortjärn

En iskall vinternatt

Gradin har berättat om en händelse då han och Petter Dahlin, båda från Dackebränna by, hade tagit på sig att köra ut ett sommarhugget pappsskifte. De väntade länge på att det skulle komma snö som kunde ge lämpligt körföre. Till sist kom snön, men i allt för riklig mängd. Under färden mot avverkningsplatsen trötkördes hästarna och måste lämnas kvar i ett stall längre ner i dalgången där även proviant och annan utrustning blev kvar. De båda männen fortsatte att till fots ta sig till sin blivande vinterboning som var en gammal jordkoja där snön hade haft fritt tillträde genom den vidöppna gråstensmuren och lagt sig i ett nästan lika tjockt lager inne i kojans som utanför.

Så snart ingången och kojans inre befriats från snö tändes eld och kaffe pannan kom igång. Trötta av dagens slit gick männen till vila, Gradin på vedhögen framför elden och Dahlin i en av slafarna där vattnet från jordväggen frusit till is.

Sent på natten, när elden falnat, vaknade Gradin av kylan. All snö och is som under kvällens värme smält hade nu återfått fast form och när Gradin skulle väcka sin kamrat med varmt kaffe upptäckte han att kamratens hår frusit fast i isen. Dahlins egna försök att komma loss misslyckades varför Gradin fick hugga loss honom med yxa. När de båda lite senare gick för att utfordra hästarna hängde fortfarande isbitar kvar i Dahlins nacke.

Behandling av skador

Sjukvårdsartiklar var ännu okända begrepp. Förband lades av vad som fanns till hands, t. ex en sönderriven skjorta där färsk grankåda fick utgöra desinfektionsmedel.

Det finns flera berättelser från Allmänningen där skador efter yxhugg och andra skador åtgärdats med "blodstillning" d v s att blodflödet stoppades enbart med tankens kraft. Därför ansågs det som en stor tillgång om någon i arbetslaget var kunnig inom detta område. Om så inte var fallet höll man nogsamt reda på på var en sådan person fanns att tillgå.

En av de mera kända och namnkunniga inom blodstillningens område var Emanuel Nordlund från Dackebränna. I många år arbetade han sommar som vinter på Allmänningen varvid Stampkojan var hans bostad. Ofta kom Nordlunds förmåga till hjälp när en skada uppkommit och han ansågs som helt säker att kunna stoppa det allra kraftigaste blodflöde, ett kunnande som han bar med sig ända till sin bortgång. Han hade även förmåga att hjälpa olycksdrabbade kamrater utan att själv närvara, d v s han befann sig på en annan plats än den skadade.

En sådan händelse inträffade en högvinterdag 1927 i området väster om Järkvissle gamla fäbodrar. Där pågick en större skogsdrivning med många körare och huggare. Virket lunnades fram till Dansarmyren för vidare transport på timmerdoningar till avlägget vid Indalsälven. I ett oöverskådligt ögonblick slant yxan för en av arbetarna och hamnade med hela sin kraft i mannens vadmuskel. Blodet forsade fram och i en hast fick en sönderriven skjorta utgöra första förband. Blodflödet lät sig dock inte hejdas och i brådska sändes bud till Emanuel Nordlund som befann sig på ett närliggande skifte. Vid budet om olyckan högg Nordlund sin yxa hårt i sitt timmerlass och sade till den som lämnat budet: "Åk du fort tillbaka och se till att den skadade kommer till doktorn. Jag ska hjälpa er dit och nu blöder han inte den närmaste tiden".

Med dessa ord återvände budbäraren till olycksplatsen där de närvarande till sin förvåning konstaterade att sårkanterna vitnade och blodflödet avtog. Några förutvarande tvivlare på Nordlunds förmåga blev i all hast extra hjälpsamma att ställa i ordning en pappssläpa på vilken den skadade kördes med häst till läkaren i Liden. Det berättas att först efter det att såret sytts började blodet åter sippra fram.

Körare och huggare hade hög toleransnivå mot smärta och arbetsfrånvaro på grund av skada förekom bara vid riktigt stora olyckor. Det berättas om en körare vars ena finger slets av när han spände hästen för timmerlasset. Trots skadan körde han själv lasset till avlägget, lastade av och först därefter fortsatte han hem och förband fingret. Dagen därpå var han tillbaka i timmerskogen.

Vinterförtjänsten blev 127 kronor

Erik Norberg från Kväcklingen vistades många säsonger på Allmänningen och bodde då mestadels i Stampkojan. Han deltog bl a i utdikningen av Kallkällmyren söder om Gammelbodarna, ett stort arbete efter dåtida förhållanden.

En vinter skulle han och några arbetskamrater ta sig till ett skifte vid Näveråttjärnarna för avverkning. De hade med sig proviant för fjorton dagar för såväl hästar som människor. Vid avfärden hemifrån var snödjupet inget problem, men redan när man nådde Räbbkålen tilltog snödjupet och på Lövåsens västra del mötte meterdjup snö. Hästarna tröttkördes och först nästkommande dag var man framme vid kojan och stallet där de skulle bo. Första åtgärden blev att skotta fram boningarna. Stora torrfuror fälldes och kördes fram till eldar där hästarna kunde stå och bli torra. Under tiden gjordes nödvändiga reparationer på både koja och stall. Förtjänsten den vintern blev 127 kronor vilken ansågs som god.

Skogsarbete på Kväcklingsskogen vintern 1942. Fr v Jonas Vestberg, Kalle Sundholm, okänd, okänd, Teodor Pettersson och Erik Lindahl.

Området kring Stampkojan

Pålmyren, i närheten av kojan, har sitt namn efter de pålar som i myrens södra del markerar gränsen mellan Kväcklingen, Sillre och Järkvissle byar. De finskklingande namnen Finnbäcken, Ratikmyren, Finnkalkmyren m. fl. härrör med stor sannolikhet från Kråktorpets finska bebyggare åren 1640-1726. En av Kråktorpsösonerna flyttade till Kväcklingen och tog namnet Ratikkman. Enligt dåtida sed var myrslåtter och svedjeland det huvudsakliga sättet att skaffa foder till djuren. Svedjebruket nyttjades också för sådd. Ratikmyren har troligen fått sitt namn efter denne brukare.

Många år efter det att Kråktorpet blivit öde påträffades intill ödemarksfinnarnas färdväg en kälke helt i trä som sannolikt använts för att frakta näver. Det är känt att Kråktorpets bebyggare löpte näver i stora mängder som forslades fram till Vike by där det byttes mot krut och salt. Det troliga är att de då använde sig av den södra Kråktorpsvägen. I vart fall gav kälken upphov till namnen Finnkalkåsen och Finnkalkmyren.

På Kråktorpet inträffade en tragisk händelse år 1674. Därom vittnar Jordebokens korta anteckning:

”Finnen Olof Olsson och dennes hustru Karin Danielsdotter och bägge deras barn blevfo af hungersnödh dödhe.”

Av Kråktorpets ängsmark återstår numera endast spridda stenrösen minnande om en svunnen odlargärning. Skogen har återtagit det som en gång från karg vildmark bröts till åker och äng. Läkta är också såren efter de stora svedjebränningarna som verkar ha gett ett bra resultat. Redan år 1654 åläggs Kråtorpsfinnen enligt den s k tiondelängden att till kyrkan ge 1 tunna och 12 kannor råg.

År 1704 företogs lantmäterisyn av Kråktorpet. Från protokollet citeras:

”finnen har godt tillfälle af annan gräsvall såsom starrfloar och på sin skog bärga hö och ängesbordet förmedels skogens afröjande märkelig förbättra. Mycket frostnämnd åker. Tål lytet. Nu, 1704 är grödan af köldh förderfad. Fiske och not och nät nu sällan brukat. Rykeligt med betesland runt torpet. Nu icke synnerlig fälleskog. Djurfång idkas med älgled jämte andra smärre wåhner efter fougel och hare, utom det med byssan församlas”

Under lång tid nyttjades Allmänningens myrar som utslåttermark. Svensmyrarna var mycket eftertraktade på grund av sin rika tillgång på myrhö. Det gällde även andra myrar som Slåttermynen och Skansmyren. Numer bortgågne Helmer Wennberg från Järkvissle har berättat att han som liten grabb brukade följa med på myrslåtter till Skansmyren. Myrhöet hässjades på platsen och ”takades” med näver och granris.

När vårvinterns skare blev tillräckligt stark fraktades höet hem. Det skedde ofta på så sätt att en kälke med skidliknande medar drogs för hand. Det förekom också att man använde häst om skaren var särskilt hård. Det hände att man fick ligga över i Gammelbodarna i väntan på bättre skare. Lapparnas flytt av sina renar gick ibland hårt åt myrhöet.

Skansmyrens slåtter sköttes som regel av åbon på Räbbkälén, ett skogstorp sydväst om Bjärtsjöarna. Som betalning för rätten till myrslåttern utfördes vissa dagsverken.

Efter 1937 har Stampkojan endast brukats av jägare, fiskare och sådana som av annan anledning dragit inåt skogarnas djup. Bröderna Bergström från Järkvissle torde vara de sista huggare som för sitt arbete nyttjat kojan. Siste kände timmerkörare som använt kojan är Algot Norberg från Kväcklingen. Han bodde ensam i den en vinter när han arbetade med timmerkörning på Mustjärn. Under årens lopp är det många som vistats i denna koja. Vaggstockarnas bevarade namnteckningar återger bara en ringa del av dem.

När Näcken hördes spela i Finnbäcken

När kojan återställdes 1977 påträffades namn och adresser från Värmland, Orsa Finnmark, Jämtland m fl platser och givetvis många namn från närliggande bygder. Några som inte skall förglömmas är riksspelmannen Emanuel Nordlund (som kunde stilla blod) och hans kojkamrat Mauritz Söderberg, båda från Dackebränna. Nordlund var en välkänd fiolspelman och Söderberg spelade cittra. Ofta hade de med sig sina instrument i kojan där de spelade för träning och för att lätta på det enformiga kojlivet. Ibland gjorde man besök hos kamrater i angränsande kojor. Ett sådant kvällsbesök på Räbbkälén mindes Elis Norberg som ett trevligt avbrott i vardagslivet.

Nordlunds och Söderbergs musicerande skedde ofta ute på kojbacken när förhållanden så medgav. I högsommartid, när arbetet i skogen med fördel förlades till natten, kom också spelandet att ske i sena kvällstimmar eller tidiga morgnar. En sådan tidig morgontimme trodde sig en kreatursletande vandrare höra Näcken spela en polska i Finnbäcken, ovetande om de rätta spelemännens vistelse i Stampkojan. Han förundrade sig visserligen över strängamusiken, men tänkte att Näcken sannolikt hade besök. Det var nämligen allmänt känt att Näcken enbart spelade fiol.

I stilla höstkvällar lär tonerna från Nordlunds fiol ha nått ända till Järkvissle fäbodas till glädje för fäbodjantorna där. Spelemännen är för länge sedan borta. Tonerna från kojbacken har också tystnat och ersatts med maskinernas dån. En svunnen tid av verklighet och idyll har ersatts av enbart verklighet.

Ovanför dörren i Stampkojan är en dikt inristad. Troligen är det Arne Sundin som skrivit dikten, som lyder så här:

*Skogskojor och färdestigar försvinna
Männen, sägnerna och minnena med dem
Vår nutid söker andra värden finna
Djupt i grånande mossor sjunker skogens hem*

Varifrån namnet Stampen kan ha kommit

Sven Söderqvist, Liden, har i Tidningen Angerman nr 1, år 2009, skrivit en artikel om Stampkojan. Där redovisar han följande om varifrån ordet "stamp" kan härledas:

"En titt i Algot Hellboms Medelpadska dialektord, lämnar följande upplysning: Ordet stamp kommer från Liden och betyder *"smått yrfä, som dansar i solen vackra sommaraftnar"*. Det här är händelser som inte är ovanliga. Det är en svärm myggor som cirkulerar i en vertikal cirkel. Antalet kan vara så stort så att det ser ut som ett moln. De här myggorna är inte intresserade av att hitta ett offer där de kan suga blod. Det betyder att det är hanmyggor, vilket stämmer med att Hellbom markerat med ett m, som i förkortningsregistret står för maskulinum. Som jag minns uppträder de här svärmarna på samma platser varje år. Det kan tyda på att det är ett vanligt fenomen i anslutning till Pålmyrstampen eller som de initierade sa Stampen. Författarens fundering."

Vi har i tillägg till detta en egen fundering om varifrån kojan kan ha fått sitt namn. Som vi sett uppfördes den ursprungligen i ett område norr om Näveråtjärnarna. Sydost om tjärnarna ligger Stampmyren. Vår fundering är att kojan kan ha fått sitt namn från den myren och att det följt med när kojan sedan flyttades till Pålmyren. Alternativt kan Stampmyren ha fått sitt namn från kojan och att det i så fall var här som myggorna dansade. Vad vet vi? Det finns inte längre någon att fråga som kan ge svar. Vi tycker i vart fall att det inte är långsökt att tänka sig att det finns en koppling mellan namnet på myren och Stampkojan.

.